

Sivaráma Szvámi vaišnava teológus. A Magyarországi Krisna-tudatú Hívók Közösségének vezető lelkésze, valamint a Krisna-tudat Nemzetközi Szervezete (ISKCON) irányító testületének tagja. Egyházvezetői és lelkészi szolgálata mellett jelentős vallásfilozófiai művek alkotója: eddig hét könyve jelent meg magyar és angol nyelven a gaudiya vaišnavizmus tárgykörében. A Magyarországi Krisna-tudatú Hívók Közössége Sivaráma Szvámi vezetésének köszönhetően a másfélszáz bejegyzett egyház közül ma a negyedik leglátogatottabb vallási közösség Magyarországon, két nagyobb templommal, vidéki központokkal, saját, államilag akkreditált főiskolával, valamint egy ökofarmmal Somogyvámoson.

Mezei Balázs filozófus, irodalmár, intézetvezető egyetemi tanár a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, valamint az ELTE BTK-n. Fő kutatási területe a vallásfilozófia, a fenomenológia, az etika és az antik gondolkodás. Vallásbölcselet című munkája 2005-ben jelent meg két kötetben.

V. Létkérdés Konferencia VÁLSÁGAINK

A válság társadalmi- erkölcsi hatása vaiṣṇava értelemezésben

Sivaráma Szvámi
Mezei Balázs

Sivaráma Szvámi: Előadásom célja az, hogy rámutassak a társadalmi etika és a válság közötti kapcsolatra. Arról lesz szó, hogy mi az oka a mostani gazdasági válságnak és a válságoknak általában. Kétféle okot nevezhetünk meg: az egyik a közvetlen vagy mechanikus ok, a másik egy mélyebb, etikai ok, amely – ahogyan azt majd előadásom során kifejtem – valójában lelki ok. Kitérek majd arra is, hogy a válságjelenségek megszüntetéséhez paradigmaváltásra van szükség.

Alan Greenspan, a FED¹ Kormányzótanácsának volt elnöke néhány hónapja a BBC-nek így nyilatkozott: „Az emberi természetből adódik a pénzügyi válság, így a jövőben is lesznek válságok a világgazdaságban.”² Erre a felvetésre kívánok választ adni a védikus filozófia szempontjából, e filozófia üzenetét szeretném átadni önöknek. Eljött az ideje, hogy mi, emberek – minden egyes ember – megváltoztassuk a természetünket. Ha ezt nem tesszük meg, ak-

kor azt kell mondanunk: válság nemcsak volt, de lesz is. Sőt, most is van. Hogy Magyarország gazdaságának az állapota jelenleg is válságos, arra álljon itt néhány adat: a munkanélküliségi ráta 10,3%, a lakossági hitelállomány 25%, míg a GDP értéke kb. 9%-kal csökkent. Miközben az életszínvonalunkat folyamatosan növelni szeretnénk, egyre kevesebb pénzünk van már a jelenlegi szint fenntartására is. Mind az egyes emberek, mind a világ országai több árucikket akarnak, mint amennyi erőforrásuk van. Most már nemcsak arról van szó, hogy ki mennyit tud karácsonyra vásárolni, vagy milyen gyakran cseréli le a mobiltelefonját. Ahogyan élünk, az már túl van azon a határon, amelyet ennek a kis bolygónak, a Földnek a forrásai fedezhetnének. Már a nyugati világ igényeit sem képes fedezni, nem is szólva arról a 3-4 milliárd emberről a bolygón, akik ugyanúgy szeretnének élni, mint az európaiak vagy az amerikaiak.

1958-ban Hruscsov Amerikában ugyan a cipőjével verte az asztalt, de mondott egy bölcs dolgot is, amikor látta az ottani életet: „A fák nem nőnek az égig.” Mert mire is van szüksége egy fának a növekedéshez? Egy kis vízre és napfényre. A fák azonban korlátozzák önmagukat, hogy milyen magasra nőjenek. Csak azért, mert állandóan süt rájuk a nap, még nem nőnek a végtelenségig. Ha nem korlátoznák ebben magukat, a gyökérzetük struktúrájának a megváltozása miatt előbb-utóbb kidőlnének. A növekedés nem tart örökké – röviden ez volt Hruscsov üzenete.

Van egy határa a gazdasági fejlődésnek. Ez egyben azt is jelenti, hogy annak is van határa, mennyit birtokolhatunk mi. Ezt a határt már túlléptük. Ha valaki úgy vélekedik, hogy elegendő, ha megállunk ott, ahol most vagyunk, amennyink most van, abból a további-

¹ Federal Reserve – az USA központi banki rendszere

² Forrás: www.mfor.hu

akban meg tudunk élni, azt ki kell, hogy ábrándítsam: már régen túlléptük a határt. Ennek a következménye a válság. Az emberek 95%-a azzal van elfoglalva, hogy olyan dolgokat állítson elő, amelyek nem szükségesek, sőt mondhatni fölöslegesek. Abból a szempontból fölöslegesek, hogy az élethez szükség van-e rájuk. Ennivaló, víz, minimális ruházat, tűzifa, tető az ember feje fölött: ezekre van alapvetően szükség. Sokféle dolgot gyártanak, számítógépet, telefont stb., melyekről a végtelenségig lehetne vitatkozni, hogy hasznosak-e vagy sem, de az biztos, hogy nem abszolút szükségesek. A számítógépet vagy a telefont nem lehet megenni, de a kenyeret és az almát igen. Ám nem ezeknek az előállítására fordítunk energiát, sőt, már kapcsolatban sem vagyunk velük.

A fejletlen nemzetek a fejlett nemzetek rabszolgái. Ahhoz az életszínvonalhoz, amelyen most élünk, az kell, hogy létezzenek olyan országok, amelyek megtermelik a számunkra szükséges dolgokat. Magyarországon vagy Európában nem nő gumifa, de Malajziában igen, így Malajziából egy nagy gumigyár lett, az egész ország ezt gyártja. Nekünk ez jó, mert az autónknak lesz kereke, de nem jó a maláj embereknek, mert ők nem ehetik meg a gumit. Ha egy egész ország csak egyetlen dolog előállításával foglalkozik, nevezhetjük ugyan például „cukorparadicsom”-nak, de csak cukron nem lehet élni. Bár a gyerekek örülnének neki, de mivel az ilyen táplálkozás nem egészséges, ennek az országnak importálnia kell a zöldséget és a gyümölcsöt.

Hogy a határt túlléptük, azt több dolog is mutatja: a világon minden tizenötödik másodpercben meghal egy gyermek a tiszta ivóvíz hiánya miatt, és évente ötmillió ember hal meg szerte a világon azért, mert nincs megfelelő és

elegendő ennivalója. Hogy túlléptük a határt, annak a mohóságunk az oka. Az előbb említett adatok nem jelentenek újdonságot, már mindenki hallott róluk. És mit tettünk ellene? Menynyire vagyunk tudatában annak, hogy a mi életmódunk miatt, azért, hogy ilyen színvonalon élhessünk, hány embernek kell szenvednie? Ráadásul nemcsak mohók vagyunk, hanem telhetetlenek és önzőek is. Néhány napja valakivel beszélgetve szóba került, lehetséges, hogy 20-25 év múlva Európában egy főre mindössze napi egy liter tiszta víz jut csak ivásra és fürdésre. Az illető első gondolata az volt, hogy húsz év múlva ő hány éves lesz? Csak arra gondolt, hogy őt magát hogyan érinti ez, de hogy mi fog történni a többi emberrel, az nem jutott eszébe.

Greenspan úr üzenete szerint ha nem változtatunk a természetünkön, egyéb válságok is be fognak következni: pl. ökológiai válság, vagy a Föld túlnépesedése okozta válság. Már a most élő 6 milliárd ember közül is sokan szenvednek szűkséget; mi lesz akkor a plusz 3 milliárd ember sorsa ennek a századnak a végére? A gazdasági válságot most is tapasztaljuk, de egyéb válságok is fenyegetik az emberiséget. A háború is egyfajta válság. Anyukám, aki 94 éves, túlélte az auschwitz-i tábor. Ő szokta mondani, hogy a II. világháború után mindenki úgy gondolta, az emberiség végre megtanulta a leckét, és nem lesz több háború. Ám a híreket nézve és hallgatva azt tapasztalja, hogy azóta is folyamatosan dúlnak a világon háborúk, és az emberek halomra gyilkolják egymást.

Hallottam egy elméletet, amely szerint ha a Föld egész népessége, mind a 6 milliárd ember úgy élne, mint az amerikaiak, ahhoz hat bolygóra lenne szükségünk. Hat Föld tudna csak annyi erőforrást biztosítani, amennyivel ilyen rengeteg terméket elő lehetne állítani. De nincs

hat bolygónk, csak ez az egy van. Akkor mit tegyünk?

Nekünk kell megváltoznunk. Az a kérdés, hogy hajlandóak vagyunk-e egy paradigmaváltásra? Ennek a paradigmaváltásnak azzal kell kezdődnie, hogy elfogadjuk: mi okozzuk a problémát; egyénekként is, és az egész emberiség együttvéve is. Mi vagyunk az okai a válságoknak, tehát nekünk kell megváltozni. Ez sem újdonság, ám én szeretnék javaslatot tenni arra, hogy milyen irányba kellene változnunk. Az új paradigma alaptétele a következő: *nem ez a test vagyunk*. Ezt a filozófiai kijelentést a védikus szentírásokban olvashatjuk, és az önazonosságunkra vonatkozik.

Képzeljük most el magunkat úgy, hogy nem vagyunk azonosak a testünkkel. Mindenki, aki itt ül, az hallja és látja a többiekét, ahogyan én is hallok és látok másokat. Tudatosak vagyunk egymásról, ez az élőlények közös tulajdonsága. Emellett tudatosak vagyunk önmagunkról is: arról, amilyenek most ismerjük magunkat, és tudatosak voltunk efelől tűz, hús, harminc éve is. Ugyanakkor látjuk, hogy a testünk közben változik, és tapasztaljuk, hogy az idővel a gondolkodásunk is módosul. Tehát tudatosak vagyunk arról, hogy változik a testünk, az elképzeléseink, az elménk, az intelligenciánk, és tudatosak vagyunk arról is, hogy valami bennünk mégsem változik. Ebből logikusan következik, hogy mi valami más vagyunk, nem ez a test, különben nem tapasztalnánk ezt a bizonyos állandóságot, azt, hogy kisgyerekkorunk óta van valami esszenciális, állandó, nem változó dolog bennünk. Ez a tudatunk forrása, amelyet úgy nevezünk, hogy *lélek*. Nem vallási kontextusban használom ezt a szót, hanem egy lelki tudomány kifejezéseként alkalmazom, amelyet most szeretnék elmagyarázni.

Bár nem vagyunk azonosak ezzel a testtel, mégis amiatt alakultak ki a válságok, a világ problémái, hogy fogyasztói kultúrában élünk, amely nem szól másról, csak arról, hogyan tápláljuk a testünket és hogyan tegyük elégedetté az érzékeinket. Amint valóban megértjük, hogy nem ez a test vagyunk, észre vesszük, hogy másfelé is irányíthatjuk a szükségleteinket, mégpedig lelki irányba. Ha megértjük, hogy igazából lelkek vagyunk, a lelkünkkel – és nem a testünkkel – azonosítjuk önmagunkat, akkor a lelki szükségleteink elsődlegessé válnak, a testi szükségleteink pedig csökkennek és másodlagosak lesznek. Mindenki visel valamilyen öltözetet, de nem mindegy, hogy otthon a szekrényben mennyi ruhánk van: rengeteg felesleges, vagy csak annyi, amennyire minimálisan szükségünk van. Ez a test olyan, mintha a léleknek a ruhája lenne. Ha megértjük, hogy a valódi azonosságunk a lélek és nem a test, ami csupán egy ruha, akkor csak annyit adunk a testnek, amennyi szükséges a számára. Nem halmozzuk el mindennel, amit igényel, csak az alapvető szükségleteit elégítjük ki. Ha az igazi azonosságunk a lélek, akkor ezzel kell foglalkoznunk, a lélek szükségletei az elsődlegesek. Így a testi szükségletek minimalizálódnak. Egyelőre azonban még abba az irányba haladunk, hogy a testnek akarunk egyre többet és többet adni. Ez a paradigmaváltás a válaszom Greenspan úr felvetésére.

Melyek a lélek szükségletei? A lélek nem függ anyagi dolgoktól, nincsenek anyagi jellegű igényei. A testünk születésünk óta sokat változott, de mi állandóak maradtunk. Sőt, úgy is mondhatjuk, hogy a testünk már többször is meghalt: meghalt a gyermeki testünk, meghalt a felnőtt test, az öreg is meg fog halni, és a halál is a test egy újabb változása. De mi mindig ön-

magunk maradunk. Ez azt is jelenti, hogy függetlenek vagyunk mindenféle változástól. Amire a léleknek igazából szüksége van, az a lelki tudás, hogy tudjuk, kik vagyunk. Sajnos, ezt a tudást mostanában nem tanítják sehol. Ez a tudás független minden hittől és vallástól, hiába akarja a szekuláris világ a templom vagy a zsinagóga hatáskörébe utalni ennek oktatását. Ez a lelki tudás minden egyes ember számára szükséges. Kell, hogy értsük, kik vagyunk; akár keresztény tudatú, hindu tudatú, zsidó tudatú vagy ateista tudatú, mindenki tudatos önmagáról. Ez mindenki között közös, nem hit vagy vallás kérdése.

A transzcendentális tudás kicsit más, mint a lelki tudás. A transzcendentális tudás tartalmazza azt is, hogy mi az én kapcsolatam mások lelkével és ezzel a világgal. Ez azt is jelenti, hogy tudnom kell, mi a kapcsolatam ennek a világnak a teremtőjével, a legfelsőbb lélekkel, aki életet ad ennek a világnak. Mi az élet? Ki az élet? Kapcsolatban lenni a transzcendentális személlyel: ez a transzcendentális tudás.

Lelki szükséglet az önfegyelem is. Meg kell tanulni, hogyan fegyelmezzük magunkat. Nem mindenki, de sokan elfogadják, hogy egy házasság felbomlását csak úgy tudjuk elkerülni, ha megváltoztatjuk a viselkedésünket. Ám ha nem tanuljuk meg, hogyan kell magunkat fegyelmezni, akkor hogyan fogunk megváltozni? Manapság ezt sem tanítják, s a mohóság éppen az ellenkező irányba mutat: „Ami jó neked, azt csináld! Amire vágyasz, azt teljesítsd be!” Az önfegyelem mást mond: nincsen jogunk mindenre, nem tehetünk meg akármit, fegyelmeznünk kell magunkat. Napjainkban ezt csak arra vonatkoztatják, amit a jogrendszer leír: nem lophatsz, nem gyilkolhatsz. Ez is az önfegyelmezés egy szintje, de ez nem elég a válság elkerüléséhez.

Fontos dolog a lelkünk tisztítása is. A mai társadalom általánosan jellemző rossz tulajdonsága a mohóságon kívül még a kéjvágy is. Helytelen az az elgondolás és gyakorlat, hogy mindent szabad. Ezt is kontrollálni, tisztítani kell a szívünkben, megvan ennek is a folyamata, ezt kell gyakorolni.

Tehát a lélek tudománya mást jelent, mint a vallás. Az, hogy lelkek vagyunk, tudatosak vagyunk, ismernünk kell egymást és a körülöttünk lévő világot, ezek nem kapcsolódnak a viláshoz. Ugyan minden vallásban megtalálhatók e kijelentések, de akik nem hívők, azok is tudatos élőlények, ők sem egyenlőek a testükkel. Sajnos, a modern oktatási rendszer épp az ellenkezőjét tanítja, s ezzel mintegy „agymosást” hajt végre a felnövekvő nemzedékeken.

Összefoglalva: ha az emberek az önfegyelemre alapozzák a lélektudományt, akkor megtanulják, hogy csak azt fogadják el, amire a testüknek feltétlenül szüksége van. Ha belátjuk, hogy valójában a lélek szükségletei a fontosak az életben, mert ezek kielégítése által lehetünk boldogok, akkor nem tulajdonítunk akkora jelentőséget a testünknek, és beérjük a minimummal. Ha képesek vagyunk fegyelmezni magunkat és kultiválni a lelki tudományt, akkor meg tudunk élni ebben a világban, és az igényeink, amelyek ebbe a válsághelyzetbe taszítottak minket, jelentősen csökkennek, mert megértjük, hogy szükségtelen a maximum, elég a minimum. Hadd idézzem ezzel kapcsolatban az egyik *Upanisadot*, az *Īsopanisad* első mantráját:

*īśāvāsyam idaṁ sarvaṁ
yat kiñca jagatyāṁ jagat
tena tyaktena bbuñjītbā
mā gṛdhaḥ kasya svid dhanam*

„A világegyetemen belül az Úr irányít minden élő és élettelen, s minden az Övé. Az embernek ezért csupán azt szabad elfogadnia, amire szüksége van, s ami őt illeti meg. Minden más-tól tartózkodnia kell, jól tudván, hogy az kihez tartozik.”³

Az *Upanisadok* a védikus szentírások részei. Az *ísa* szó azt is jelenti, hogy tulajdonos, és jelenti a Legfelsőbbet is, aki a valódi tulajdonos. Ez a vers kimondja, hogy van egy kvóta, egy határa annak, hogy az embernek mire van joga ebben a világban. S ahogy korábban említettem, már túlléptük ezt a kvótát. Magyarországon az egy főre eső ökológiai lábnyom⁴ 3,5 hektár, pedig a számítások szerint a világ minden egyes emberére csak 1,8 hektár juthatna. Tehát mi már „duplán élünk”, ha ehhez viszonyítjuk.

Hogy mire van igazából jogunk? E vers szerint arra, amit Isten kölcsön ad nekünk. De ha az „Isten” szót kizárjuk, egy dolog akkor is biztos: amit itt a Földön birtokolunk, azt mind csak kölcsön kaptuk; üres kézzel jöttünk ebbe a világba, és ugyanúgy hagyjuk majd el. Akár ateisták vagyunk, akár hívők, senki nem tulajdonos. Meztelenül jöttünk ebbe a világba, és ugyanúgy fogjuk elhagyni is. Tehát amink van, az nem a miénk, hanem kölcsön kaptuk, hogy jól használjuk. Ezek a dolgok nem a mi tulajdonunkat képezik, hanem Istenét.

Mi az, ami alapvetően szükséges az életünkhöz? Érdemes ezen elgondolkodni. Európában, Amerikában, Angliában hihetetlenül nagy probléma a túlsúlyos emberek egyre növekvő

száma, amelyet többnyire a mértéktelen evés és az egészségtelen élelmiszerek fogyasztása okoz, míg más helyen a világon, pl. Afrikában, az embereknek nem jut elegendő táplálék. Mi az tehát, ami igazán szükséges és ami minket illet? Erre is találunk választ a védikus kultúrában: ami az embernek a természete szerinti munkavégzéséből származik. Akkor mindenki a világon járjon egyetemre? Nem, csak annak kell egyetemre járnia, akinek olyan a természete. Az lenne az ideális, ha minden ember a saját természete szerinti munkát láthatna el, és nem kellene magát olyasmire kényszeríteni, amit nem szeret csinálni, csak a pénzkereset miatt teszi. Ez is egy fontos társadalmi téma. Azt kell csinálni, ami becsülettel vállalható, bár a törvények sem mindig becsületesek, ill. etikusak. A szentírásokban olvashatunk arról, hogy a kereskedőknek nem lenne szabad tíz százaléknél nagyobb haszonnal dolgozniuk. De a modern világban nincs ilyen törvény, pedig ez elfogadható szabály, sőt, lehet, hogy ez Isten egyik törvénye.

Tehát éljünk becsületesen, de az is fontos, hogy ne okozzunk másoknak nehézséget. Ne fordulhasson elő, hogy a világ egyik részén amatt éheznek az emberek, mert a mezőgazdasági területükből leelőt csináltunk, azért, hogy Nyugaton McDonald's-ok működhessenek. Ők éheznek, az állatok pedig lelelelik a növényeket, aminek az eredménye elsivatagosodás lesz az egész világon, és még sok más negatív következménnyel jár. Az, hogy mi bőségesen ehessünk, ne okozzon másoknak szenvedést! Semmilyen tevékenységünk következménye ne legyen az, hogy mások szenvednek – ez egy olyan kvóta szerintem, ami mindenki számára elfogadható. Ha többre vágyunk, mint amire szükségünk van, többre, mint a mi kvótánk, akkor mohóvá

³ Bhaktivedanta 1969: *Első mantra*.

⁴ Az a terület, ami károsodás nélkül meg tudja termelni az aktuális életvitelünkhöz szükséges javakat: élelem, energia stb.

válunk. Ezen a mohóságon kell változtatnunk. Ez volt az előadásom kiindulópontja, hogy az embernek változtatnia kell a természetén, változtassunk a mohóságunkon. Hogy hogyan kell ezt megtenni, már nem kell kitalálni, mert a módszer már létezik.

A lélek tudományának segítségével tudunk az emberek természetén változtatni, de ezt oktatni kell, nem jön önmagától. Az oktatás során megérthetjük, hogy mi az önazonosságunk. Ha oktatjuk az embereket, megértik, hogy igazából lelki tudásra van szükségük. Megértik, hogy gyakorolniuk kell az önfegyelmet és tisztítaniuk a szívüket. Ez utóbbi érdekében mi más ajánlhatna egy Krisnás, mint hogy énekeljétek a Hare Kṛṣṇa-*mantrát*. A Hare Kṛṣṇa-*mantra* egy transzcendentális hangvibráció, amelynek a potenciája tisztítja mohó természetünket, amely azt a gonoszságot okozza, hogy képesek vagyunk másoktól elvenni az enivalójukat, és elszigeteljük magunkat mások szenvedésétől. Ennek a megszüntetéséhez nem elég másképp gondolkodni, nem elég csak jógázni. Ehhez az kell, hogy megtisztítsuk a szívünket ezektől a rossz szokásoktól. Ha ennek a módszerét megtaníttuk az embereknek, akkor képesek lesznek a változásra – ez a válasz az eredeti kérdésre.

Ha változást akarunk, akkor önmagunkkal kell kezdenünk. Mindenkinek megvan a lehetősége erre. A saját világunkat megváltoztathatjuk, aztán hogy mennyire leszünk képesek másokat befolyásolni, az már egy másik kérdés. Ha legalább mi elsajátítjuk a lélek tudományát, tisztában vagyunk az eredeti, lelki azonosságunkkal, akkor látni fogjuk, hogy nem szükséges annyira kényeztetni ezt a „ruhát”, ezt a testet. Talán a gazdagabb országok boldogabbak? Nem létezik olyan statisztika, amely azt mutatná, hogy amennyivel többet birtokolnak

az emberek, annyival boldogabbak is. Egészen mást látunk, itt Magyarországon is. Miért van olyan sok alkoholista? Miért olyan magas az öngyilkosságok száma? Jobban mennek most a dolgok, mint húsz éve? Ha csak arra vágyunk, hogy boldoggá tegyük ezt a testet, annak a végeredményeként boldogtalanok és frusztráltak leszünk. Mert közben az igazán fontosat, a lelkünket elhanyagoltuk. Tehát az embereknek meg kell tanulniuk változni. Én a Krisna-tudat és a védikus szentírások javaslatát ismertettem, hogy milyen módon tehetjük meg ezt.

Mezei Balázs: Kérdezni szeretnék azért, hogy magam is és mindannyian jobban értsük, ami elhangzott. Én ugyan nem jártam annyifelé a világban, mint Mahārāja, de magam is megfordultam Észak- és Dél-Amerikában, Európában, Ázsiában, és az a benyomásom, hogy nagyon különbözőek az emberek, a népek, a mentalitások. Vannak bizonyos azonosságok, másfelől azonban nagyon élesek a különbségek. Például: mindannyian, akik jártunk az Egyesült Államokban, tapasztalhattuk, hogy az amerikai emberek egy része milyen könnyedén bánik az élelmszerrel. Az el nem fogyasztott ételt szemétként kezelik, kidobják. Ez bennünket, európaiakat, s főképpen a közép-európaiakat meglehetősen bosszantja. Azt szeretném tehát kérdezni, hogy lát-e Mahārāja bizonyos különbségeket a mentalitásokban, a fogyasztói javakhoz, a testi javakhoz való hozzáállásban, és ebből mi következik, ha vannak ilyen különbségek.

Sivaráma Szvámi: Igen, főleg Indiában tapasztalom, hogy létezik más mentalitás is, náluk nincs is arra kifejezés, hogy „fogyasztói társadalom”. Az apró falvakban nem létezik olyan, hogy szemét, nincs műanyag zacskó, sem pa-

pírczacsó. Összefűzött levelek szolgálnak tányér gyanánt, kis pálcával esznek, és mindent elfogyasztanak, semmit nem dobnak ki, csak a tálcaként használt levelet eszik meg a tehenek. Az ilyen helyek száma egyre csökken, mert már az indiaiak is kezdik elfelejteni az eredeti lelki kultúrájukat. Kb. tíz éve jártam egy ilyen faluban, de nagyon gyorsan változik a helyzet, és sajnos negatív irányba. Ennek oka az, hogy háttérbe szorult az a tudás, hogy ki az ember, és mi a valódi missziója és kötelessége a világban. Ez veszélyes dolog. Bár Indiában még nem úgy él az emberek nagy része, hogy a testével azonosítja önmagát, de mindig ott van ennek az illúzióknak a csábítása, és egyre többen követik. A parasztok mezítláb járnak, de mindegyiknek van mobiltelefonja. Sajnos, India manapság – én már negyven éve utazom oda rendszeresen – hihetetlenül más, mint negyven éve volt. Bár még mindig a védikus kultúra központja, de ebben a hatalmas területű országban még sok változás fog végbemenni.

Mezei Balázs: Megfigyelhető, hogy másképp viszonyulnak az emberek a saját testükhöz Ázsiában, Afrikában, Amerikában és Európában. Különbözőképpen fogják fel a testiséget, a testi valóságot, s az eltérések nagyon jelentősek lehetnek. Azokon a területeken, ahol a kereszténység hatása többé-kevésbé meghatározó, ott a testiségnek van egy transzcendentális perspektívája, amit a feltámadás fejez ki. Ennek megfelelően a testtel való visszaélést – bizonyos mértékig – visszafogják azok az attitűdök, amelyek ebből a háttérből következnek. Az Egyesült Államokban sokkal felszínesebb, de még Dél-Amerikában is külsődlegesebb, érzékiesebb a testhez való viszony, mint Európában. Mahārāja szerint ez összefügg-e a mohósággal?

Sivaráma Szvámi: Igen, de a pozitív alternatívát csak akkor tudjuk számukra hitelesen közvetíteni, ha a lelki azonosságunk tiszta. Mert ha csak úgy mondogatjuk, hogy ne csináld ezt, ne tedd azt, közelítsd meg szelídebben a testi szükségleteidet, ez nem elég.

Hadd tegyek fel egy kérdést a tanár úrnak: utazásai során talált olyan helyet, ahol a lelki tudományt oktatták? Azt, hogy "te lélek vagy, nem a test vagy"?

Mezei Balázs: Természetesen volt ilyen tapasztalatom. Amerre én megfordultam a világban, egyetemeken, filozófiai, vallástudományi intézetekben, tanszékeken, ott többé-kevésbé ismertnek számítanak azok a felfogások, amelyek a kereszténységet is jellemezték, visszanyúlnak a hellenizmusra és az azt megelőző időszakokra. Ezek szerint az ember a test és a lélek egysége, de meghatározóbb a lélek, mert a lélek az, amit latinul a test formájának nevezünk. Az ember személyi azonossága a lelki aspektus, de ahol a kereszténység hatékony, ott a test ebből nincsen kirekesztve, mert van egy transzcendentális távlata.

Sivaráma Szvámi: Szeretném most egy olyan irányból megközelíteni ezt a témát, amelyet a keresztény testvérekkel való párbeszéd során általában nem szoktam alkalmazni. Annak az elgondolásnak, hogy a lélek és a test egysége ad egy transzcendentális azonosságot a testnek, látnunk kell a következményét is. A mi filozófiánk dualisztikus filozófia. A test és a lélek két teljesen különálló dolog, a testnek nincs semmi kapcsolata az eredeti azonosságunkkal, az csak egy ruha. Mi a következménye a testi önonosításnak? A világ nagy részén az emberek húsevők, a globális felmelegedés oka pedig 51

százalékban a húsevés. Az autók és a repülőök okozta károk eltörpülnek az állatok tenyésztésének, levágásának és feldolgozásának a következményeihez képest. Ha a testnek transzcendentális szerepet is tulajdonítunk, az nagymértékben hozzájárul a válsághoz. Ez látszik abból is, hogy Amerikában rengeteg templom van, mégis Amerika a fogyasztás királya az egész világon. Mert azt gondolják, hogy van valamilyen transzcendentális azonossága a testüknek. Szerintem ez hibás gondolkodás, és azt a tanulságot kell levonnunk ebből, hogy ez a fajta önazonosítás olyan következményekkel jár, mintha materialista elmélet lenne.

Mezei Balázs: Igen, ez nyilvánvaló következmény dualisztikus szempontból nézve. Az biztos, hogy a nagy monoteista vallások – a zsidóság, a kereszténység, az iszlám – a dualizmust mindig fenntartásokkal kezelték. A kereszténységnek meg kellett küzdenie a gnoszticizmus áramlataival, amelyek nagyon határozott dualizmust vallottak. A kereszténység a feltámadással próbálta jelezni, hogy nincsen olyan része a valóságnak, amelyik lényegében idegen lenne a voltaképpen valóságtól, amelyet nevezhetünk lelki valóságnak vagy isteni valóságnak is. A testnek is integrálnia kell ebbe valahogyan. Ezért pl. a húsevés tilalma soha nem került elő, de mindegyik vallási formában előfordulnak olyan irányzatok, amelyek a húsevéstől tartózkodnak. Ám ezt nem tették általánosan kötelezővé.

Hogyan lehet érthetővé tenni számunkra ezt a dualizmust, ha a mai ember öntapasztalatából indulunk ki, amely szerint az ember – és ezt már elég régen felfedezték az európai gondolkodásban – egyfajta egységként tekint saját magára. Úgy gondoljuk, hogy testtel rendelkezünk, és egyikünk sem gondolja azt, hogy azonosak va-

gyunk a saját testünkkel. Ugyanakkor egységnek fogjuk föl magunkat, amely egységből a testi-ség nincs kirekesztve. Hogyan lehet megvilágítani számunkra a dualista felfogást, azt, hogy két élesen eltérő territóriumról van szó?

Sivaráma Szvámi: Éppen az a lényeg, hogy a lélek egy másik szubsztancia, mint az anyag. Az anyag változik, a lélek nem változik. Azt tapasztaljuk, hogy valami bennünk nem változik, állandó, ugyanakkor látjuk, hogy a testünk folyamatosan változik. Ez az egyik nagy különbség a kettő között. A lélek örök, a test nem örök.

Mezei Balázs: Mégis azt látjuk, hogy a testünk ellen elkövetett visszaélések – mint a kéjelgés, a túlevés stb. – végeredményben lelki indíttatásúak, pl. a hatalomvágy vagy a szexuális késztetések az okai. Ezek ugyan a testiségből származnak, de valójában mentális eredetűek.

Sivaráma Szvámi: Igen, így van, de ezek oka az, hogy rossz szokásaink vannak. A lelki rossz szokásai valósulnak meg a gyakorlatban. A valásnak éppen az a célja, hogy az emberek lelkét megváltoztassa. A lélek nagyon kicsi, így könnyen az anyag vagy a rossz szokások hatalma alá kerülhet. Hogyan tudunk végleg megszabadulni a rossz szokásoktól, pl. a másokon való uralkodás vágyától vagy a lopástól? Ezekre nem a biológiai testünk ösztönöz minket, hanem belőlünk magunkból jön. Miért? Mert arra a következtetésre jutottunk, hogy ezek boldoggá tesznek minket. Végeredményben mindenki azért cselekszik, hogy boldog legyen. De mégsem leszünk boldogok, mert téves elképzelésünk van arról, hogy hol van a boldogság, és kik vagyunk mi.

Miközben a lélekről beszélünk, tudjuk, hogy van a test is, de azt mondjuk: a léleknek

van teste, a léleknek van egy formája. Ez a test a burkolata az eredeti formának. Meg kell különböztetni ezt a két dolgot. Tudatosak vagyunk a testünkről, és eszközként használjuk. Ha felveszek egy kesztyűt, akkor a kesztyűt azt csinálja, amit a kezem csinál. Ahogy a lelkem mozdul, ugyanúgy mozdul a testem is. Amíg azonosítjuk magunkat a testtel, kényszerítve vagyunk rá, hogy helytelenül cselekedjünk. Ha egy illúzió hatása alatt állunk, annak szenvedés a következménye.

Mezei Balázs: A nyugati hagyományokban hosszú időn keresztül érvényesült az a feltevés, hogy két szubsztancia van: a lélek és a test. Az ezzel szemben megfogalmazott nagyon erőteljes kritikák a 17-18. századtól erősödtek fel, s a 20. században kristályosodtak ki. Arra mutattak rá, hogy a léleknek ez egy testies felfogása, mert az, hogy a lelket egyáltalán „valaminek” vesszük, az a hétköznapi tapasztalat szerinti *valami* fogalmát vetíti rá a lélekre. Ezért egy mélyebb lélekfogalmat kerestek a nyugatiak, például a *személy* fogalma elég erőteljesen érvényesült a 19. századtól kezdődően. Az emberi személynek van egy végső azonossága, végső egysége. De ezt nem szabad valamilyen szubsztanciának tartani, csak egy nagyon sajátos személyi valóságnak, amelyet nem az érzéki világ oldaláról kell megérteni.

Ha egy olyan archaikus lélekfogalmat használunk, mint amelyet a védikus filozófia tanít, nem esünk-e abba a hibába, hogy nem veszünk tudomást olyan fontos felismerésekről, amelyekre az emberiség legjobbjai jutottak az elmúlt évszázadokban?

Sivaráma Szvámi: Abból a szempontból nagyon fontos az episztemológia, hogy segít be-

szélni olyasmiről, amiről közvetlen tapasztalatunk nincsen. Képesek vagyunk-e mi, mint feltételekhez kötött lelkek, megérteni önmagunkat empirikus módszerrel, logikával, vagy azzal, hogy vitázunk, meditálunk arról, hogy mi a lélek? Szükségszerűen az a válasz, hogy nem. Ha tudást akarunk szerezni valamiről, ami túl van a mindennapi tapasztalatokon, akkor azt csak egy tökéletes forrásból szerezhethetjük meg. Ez az a pont, ahol az empirikus tudomány és általában a vallások nem jutnak egyetértésre. A vallások közös véleménye az, hogy tökéletes információ csak Istentől származhat. Mi, emberek nem vagyunk tökéletes helyzetben: hibázunk, az érzékeink nem adnak tökéletes információt, csalunk, azonosítjuk magunkat a testünkkel.

Mezei Balázs: Az, hogy mit, kinek nevezünk Istennek, mit értünk ezen a szón, nagyon sokféle lehet. De közös tapasztalata az emberiségnek, hogy van egy végső, biztos forrás. Ez a tapasztalat nem független a Napról – mint az élet végső forrásáról – szerzett tapasztalatoktól. Azonban jelentős változások mentek végbe az emberiség gondolkodásában Isten kilétére vonatkozóan. Vagy vegyük például a *transzcendentális* kifejezést, amelyet Mahārāja is használt. Ezt a szót az angol nyelvből vettük át, az angol pedig a németből. Egészen pontosan Kant filozófiája vezette be e kifejezést – nagyon pontosan meghatározott értelemben – a diskurzusba. Az angolok innen fordították le saját használatra, majd terjedt el abban az értelemben, amit a *New Age* és más mozgalmak megszilárdítottak, pl. *transcendental meditation*. Tehát az Istenre, a transzcendentálisra vonatkozó megfontolásainknak is van egy jelentős történeti átalakulása. Végül is kit kell értenünk Istenen?

Sivaráma Szvámi: Amikor Istenről beszélünk, olyan magyar szavakat használunk vele kapcsolatban, amelyek az angolból, a németből, de eredetileg szanszkrit forrásokból erednek. Amikor Istenről beszélünk, a Legfelsőbb Személyről beszélünk, nem egy személytelen energiáról. Amikor a lélekről beszélünk, akkor egyben a személyiségünkről is beszélünk. Ám amíg az anyag és a test hatása alatt vagyunk, addig a személyiségünk be van fedve. Amikor azt a kifejezést használjuk valakire, hogy *felszabadult lény*, az azt jelenti, hogy ő nem áll az anyag és a test hatása alatt, hanem az eredeti lelki azonosságát élvezzi. Mindenkinek joga, hogy megismerje önmagát, mert ez a legfontosabb dolog, ez áll a legközelebb hozzánk.

De a filozófiai vagy teológiai vitából nem lesz lélektudomány, amellyel bátoríthatnánk az embereket, hogy ismerjék meg önmagukat. Ezzel visszatérünk az előadás eredeti problémájához, mely szerint a válságunkat az okozza, hogy nem bátorítjuk az embereket önmaguk megismerésére.

Mezei Balázs: Azok számára, akik a filozófiát nemcsak angolszász módon, elvont, teoretizált tudásként értelmezik, hanem tisztában vannak a történelmével is, azok jól tudják: a filozófia azzal kezdődött, hogy a görögök azt mondták: „Ismerd meg önmagad”. Itt tehát szoros kapcsolat fedezhető fel a filozófia vallási vetületei és a *Vedānta* között.

Az utolsó kérdésem az etikára vonatkozik. Ahogy Mahārāja édesanyja, ugyanúgy az

én édesanyám is átélte az üldöztetést, a holocaustot. A holocaust tapasztalata vajon nem indít-e bennünket arra, hogy – mivel a hagyományos felfogások nem tudták megakadályozni ezt a tragédiát – az etika területén új belátásokat igyekezzünk szerezni, próbáljuk megújítani az etikát? Hiszen sokaknak az a véleménye, hogy a II. világháború valamilyen módon a régi felfogásoknak köszönhetően vezetett a népiirtás tragédiájához.

Sivaráma Szvámi: Azt a válságot, ami a holocausthoz vezetett, az a felfogás okozta, amely szerint az emberek zsidóként, árjaként, keresztényként vagy muzulmánként azonosítják magukat és egymást. Ezek testi különbségek. A vallások között nincs különbség esszenciálisan. Csak akkor találunk különbséget, ha a testtel azonosítjuk magunkat, mert akkor különböző népeket látunk. Ha észrevesszük az egységet, akkor mindenki lélek, attól függetlenül, hogy milyen vallású; mert minden léleknek joga van a valláshoz. Lehet, hogy valakinek a teste más képp néz ki, más nyelven beszél, de mint egyének, mint lelkek egyenlőek vagyunk, és egyenlő jogunk van a világban.

Felhasznált irodalom

Bhaktivedanta, Swami Prabhupāda A. C. 1969: *Śrī Īsopaniṣad*. Stockholm, Bhaktivedanta Book Trust.

